Čerešňák, Bedřich

Dynamika společenského vývoje v ČSR před únorem 1948 a její hlavní složky

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická. 1983, vol. 32, iss. C30, pp. [7]-21

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/102223
Access Date: 05. 12. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

SBORNÍK PRACÍ FILOZOFICKÉ FAKULTY BRNĚNSKÉ UNIVERZITY
STUDIA MINORA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS BRUNENSIS
C 30, 1983

BEDŘICH ČEREŠŇÁK

DYNAMIKA SPOLEČENSKÉHO VÝVOJE V ČSR PŘED ÚNOREM 1948 A JEJÍ HLAVNÍ SLOŽKY

Únor 1948 jako významný mezník nejnovějších československých dějin byl již zkoumán z mnoha pohledů. Bibliografie prací o této přelomové události čítá již stovky titulů, jsou mezi nimi jak práce přehledné, tak i analýzy samotných událostí mezi 20.—25. únorem i příčin, které k tomuto vyvrcholení národní a demokratické revoluce jako formy přístupu k revoluci socialistické vedly. Při sledování základních otázek politického vývoje po květnu 1948 ukazuje se jako důležité sledovat samozřejmě nejen směr politického vývoje, tak jak byl v programové rovině koncipován v Košickém vládním programu, ale i činnost a funkci jednotlivých složek, a to nejen politických stran, které se na jeho charakteru podílely. Chtěli bychom si v našem příspěvku všimnout oné proměny, která byla dána zásadní změnou, vycházející z koncepce rozvíjení programu revoluce socialistické formou revoluce národní a demokratické. Šlo o to, do jaké míry se podaří využít oné mohutné síly, kterou představovalo poučení lidových mas v procesu národně osvobozeneckého zápasu jako základu pro realizaci zásadních politických změn, které ovšem měly respektovat danost představovanou sociální skladbou společnosti i obecně příznivými podmínkami, danými porážkou fašismu a velkou mezinárodně politickou autoritou vítězného Sovětského svazu. Dosavadní práce se zaměřily především na sledování politického vývoje jako výsledku zápasu jednotlivých politických stran. Chtěli bychom, aniž bychom podceňovali roli jednotlivých stran, všimnout si fenoménu obecnější povahy, ukázat jakou roli při provádění všech revolučních přeměn sehrávala dělnická třída jako jádro masového hnutí, ukázat její roli a podíl na všem, co považujeme za podstatně důležité v období 1945—48.

Půjde nám o to, všimnout si z hlediska potřeby rozvinutí teoretického přístupu při výkladu tohoto období našich národních dějin těch důležitých momentů, které ne vždy byly v dosavadních pracích vyzvednuty.

Pro správné vyústění široce založeného revolučního programu bylo podstatně důležité udržovat iniciativu dělnické třídy při dalším životně nutném rozvíjení revolučního procesu. Tomuto cíli byly podřízeny jak demokratické, tak proletářské způsoby boje v jednotlivých konkrétních

situacích. Znamenalo to v několika případech odmítnout revoluční avanturismus. Na složitost situace poukazoval Klement Gottwald ve svých vystoupeních před slovenskými funkcionáři v dubnu 1945 a před českými funkcionáři v červnu 1945. Zdůvodnil nutnost širokého antifašistického bloku tím, že komunistická strana nemůže vládnout bez partnerů z Národní fronty, stejně jako oni nemohou vládnout bez komunistů. „Oni však více bez nás, než my bez nich" lapidárně charakterizoval vyústění situace.[1] V této složité situaci vytyčení hesla boje proti vší buržoazii by znamenalo oddálení komunistické strany od mas. Právě proto bylo přiznáno buržoazii podílející se na boji proti fašismu tolik pozic, kolik odpovídalo ideologické a obecně politické připravenosti lidu k uskutečnění revolučních přeměn. Nejenže lidové masy nebyly ještě zcela připraveny na řešení úkolů socialistické revoluce, ale i hospodářský stav země po skončené válce vyžadoval nutnou míru spolupráce. Třídní boj neskončil, pokračoval jen v jiných formách.

Politicky byla situace po osvobození země komplikována tím, že v prvé fázi, kdy se revoluce rozvíjela v rámci širokého politického svazku Národní fronty, usilovala Komunistická strana Československa o to, aby i ve fázi vývoje, kdy spolupráce s demokratickou částí buržoazie byla nutná, se lidové masy mohly na základě vlastních politických zkušeností přesvědčit o skutečné tváři buržoazie, o skutečném směru její politiky a tím měly být cele a jednoznačně získány pro podobu socialistické revoluce. V tom byla situace pro buržoazii nepříznivá. Tím, že souhlasila se svou účastí v národní a demokratické revoluci, byla podstatně oslabena její pozice a naopak zvýrazněna úloha dělnické třídy. V dalším programovém rozvíjení revoluce nemohla se — a o to tu při ukazování pravé podoby politiky buržoazie šlo — neměla-li sama popřít svou vlastní třídní podstatu, neobjevit jako síla nepřátelská, ve své podstatě reakční, ba přímo kontrarevoluční.

Zápas o revoluční přeměny byl tedy veden s protivníkem, který nemohl vystoupit veřejně. Ani tak to nebyl zápas nijak snadný, protože šlo o protivníka zkušeného a, jak je možné ukázat na příkladu dr. Beneše, v této fázi i poučeného. Buržoazie, která nemohla v této fázi vystoupit otevřeně proti programu revolučních přeměn, volila taktiku již dříve vyzkoušenou a metodu velice nebezpečnou: revoluční požadavky přijímat, avšak při praktickém provádění jim dávat reformistický obsah. Nebezpečí reformismu bylo v Československu větší než v jiných zemích proto, že oportunismus sociální demokracie od počátku našeho století se neprojevoval v úchylkách revizionistických jako spíše reformistických. Vždyť ideologem tohoto reformismu, jeho velkým fedrovatelem a záštitou byl prvý prezident Československé republiky T. G. Masaryk. Připomínání a oslava Masarykovy osobnosti po r. 1945 měla proto i tento smysl. Nezbytnost, či nevyhnutelnost účasti na národní a demokratické revoluci, k níž byla v době protifašistického zápasu výrazným odklonem lidových mas doleva donucena, stala se jim v této situaci vítanou zbraní k překlenutí období, které považovala buržoazie za provizorium. Z tohoto důvodu měl tak klíčový význam požadavek stálého prohlubování třídního uvědomění dělnické třídy jako neoddělitelné součásti její vedoucí úlohy v revoluci.

---

[1] Viz Kl. Gottwald, *Spisy XII*, 13—25.

Nejdůležitějším a pro rozvíjení revoluce vlastně rozhodujícím bylo úsilí lidových mas o upevnění lidově demokratického státního zřízení. Velký význam měla tak skutečnost, že již protifašistická revoluce úspěšně řešila základní otázku každé revoluce — otázku moci. Třebaže vítězství národní a demokratické revoluce nepřineslo hned na počátku jednoznačné řešení ve prospěch dělnické třídy, přece jen odstranění starého státního aparátu a nahrazení jej novým, vedle oslabení ekonomických pozic buržoazie formou národních správ uvalených na majetek zrádců a kolaborantů, stalo se důležitým východiskem nejen otázky moci, nýbrž přímo východiskem rozhodujících přeměn v Československu. Jako podstatně důležité se ukázalo, že v čele klíčového ministerstva — ministerstva vnitra byl a že jedno z nejvýznamnějších křesel ve vládě získal komunista Václav Nosek. Poučení z událostí po první světové válce, kdy v době vrcholení revoluční vlny sociální demokracie jako nejsilnější strana postoupila toto křeslo představiteli reakčních sil, se promítlo i do tohoto kroku. Nemohl být ani po této stránce zvrácen výsledek zakotvený v ujednáních mezi jednotlivými součástmi politického systému v novém státě.[2]

Systém lidové demokracie se opíral o Národní frontu, bojový blok dělníků, rolníků, drobné buržoazie, inteligence a části buržoazie. Jeho základem byl svazek dělníků a rolníků. Vedoucí úloha dělnické třídy byla realizována rozhodujícím podílem na státní moci a zajišťovala, že lidová demokracie byla demokracií lidu a pro lid a zároveň diktaturou proti zrádné buržoazii. To, že se dělnická třída opírala o spojence, a to zejména o rolnictvo, dávalo novému systému politické moci stabilitu. Formování dělnicko-rolnického svazku bylo neoddělitelnou součástí přerůstání revoluce demokratické v socialistickou. Rolnické hnutí vzniklé z podnětu Komunistické strany Československa, jež bylo pod jejím vedením rozvíjeno, silně působilo na diferenciační proces ve vnitropolitickém vývoji, protože vyvolávalo ostrý odpor buržoazie. Svým charakterem demokratické zápasy rolnictva vedly k tomu, že rolnické hnutí značně pomáhalo dělnické třídě v době, kdy určujícím rozporem politického zápasu se stal společenský rozpor mezi buržoazií a proletariátem. Rolnické hnutí v této fázi tvořilo zálohu socialistického hnutí a stalo se spojencem hnutí proletariátu. Proces působení však byl v tomto případě oboustranný: podoba rolnického hnutí, reálnost splnění jeho cílů byla ovlivňována, ba lze říci přímo dána řešením základního společenského rozporu Komunistickou stranou Československa. Došlo k vzájemnému proplétání, ovlivňování a podpoře demokratického a socialistického hnutí.

Aby byla prosazena vedoucí úloha dělnické třídy v národně demokratické revoluci, usilovala Komunistická strana Československa od svého začátku, aby i z vrstev drobné městské buržoazie se nevytvořila základna pro protirevoluční cíle buržoazie. Národní a demokratická revoluce probíhala v českých zemích v podmínkách státu s velmi početnými vrstvami městské maloburžoazie. Aby nedošlo k protirevolučnímu využití městské maloburžoazie, uváděli komunisté v soulad požadavky drobných živnostníků se zájmy ostatních vrstev národa a prosazovali je v rámci Národní fronty.

---

[2] Význam této pozice se ukázal zejména v únorových událostech roku 1948, kdy se Václav Nosek stal jednou z klíčových osobností při obraně socialistického vývoje.

Prosazením znárodnění spolu s řešením všeobecně demokratických úkolů osvobozovala komunistická strana i městskou maloburžoazii od diktátu monopolů a kartelů a prosazovala důležité materiální výhody pro drobné výrobce. Část drobné buržoazie podpořila aktivně boj dělnické třídy proti reakci. Byla to zvláště ta část, která nejcitelněji pocítila vliv odstranění monopolů a kartelů. Důsledně třídní přístup ke všem otázkám vedl i v případě městské maloburžoazie ke splnění cíle.

Charakteristickým rysem revolučního procesu bylo úsilí o rozvoj široké aktivní demokracie lidových mas, jehož projevem v průběhu revoluce byly některé formy tzv. přímé demokracie, jako kupř. v diskusi o zemědělských zákonech.[3] Aktivita lidových mas byla účinnou brzdou a překážkou zpomalovacím a mařícím snahám buržoazie a zároveň nástrojem plnění velkých úkolů národní a demokratické revoluce. Síla sjednoceného lidu se ukázala nejen v praxi výstavby lidově demokratického státu, jak lze názorně dokumentovat kupř. na plnění Dvouletého plánu, stejně jako při obhajobě revolučních vymožeností, jak tomu bylo v únoru 1948.

Specifická podoba revoluce, její pokojný charakter a tak řečeno legální průběh byly ovlivněny některými specifickými skutečnostmi. K nim patřil fakt, že došlo nejen k zachování, nýbrž revolučnímu využití některých tradičních institucí, či forem politického rozhodování. Tak bylo k rozvíjení revoluce využito i tak tradičního nástroje vlády buržoazie, jako byl, kdysi málem její symbol, parlament. Na jedné straně bojovali komunisté proti parlamentním iluzím, to zejména v té fázi, kdy se buržoazie snažila návratem k některým přežilým formám parlamentní práce učinit z něj nástroj proti rozvíjení revoluce. Složitost vztahu k parlamentu přímo úměrně odpovídala vztahu k buržoazii vůbec. Šíře politického bloku, za nějž byla národní a demokratická revoluce prováděna, nejen umožňovala, nýbrž v některých případech si vynucovala využití parlamentní formy k prohloubení revoluce. Že se podařilo, zvláště na počátku revoluce, přetvořit parlament v nástroj revoluční vůle lidu, dokladem toho je zejména činnost tzv. Prozatimního národního shromáždění, jímž byla upevněna hegemonie revolučních sil v revolučním procesu. Záměrně zdůrazňujeme, že bylo využito formy parlamentu, jakýkoliv návrat k obsahu práce parlamentu, v jehož kuloárech se tvořívala politika do r. 1938, by znamenalo dávat pozici buržoazii. Proti snaze stavět parlament nad dohody uzavřené v rámci Národní fronty o plnění revolučního vládního programu soustavně organizovala Komunistická strana Československa lidové masy jako nejpevnější záruku dalšího pokojného vývoje revoluce. Nestavěla nikdy lidové masy proti parlamentu, nýbrž ve smyslu prvého článku ústavy, že lid je jediným zdrojem moci ve státě, kombinovala boj mas se zápasy v parlamentě. V době, kdy obstrukcemi reakčních sil byla kupř. na počátku roku 1948 práce parlamentu podvazována a před Únorem přímo znemožňována, o prosazení vůle lidu rozhodoval třídní boj mimo parlament.

Taktika Národní fronty vedla v Československé republice k rozšíření hranic demokracie na všechny třídy, které tvořily masovou základnu Ná-

[3] Když komunisté zformulovali tzv. Hradecký program pro obstrukce pravice v parlamentním výboru, obrátili se s návrhem přímo na rolníky a zahájili tak diskusi o klíčovém dokumentu k řešení agrární otázky. Buržoazii tak byla ztížena cesta ke zmaření tzv. 6. zemědělských zákonů.

rodní fronty, k vzniku nových demokratických forem, jako kupř. Národních výborů. Nebylo to v rozporu se zachováním některých tradičních forem demokracie, k nimž kromě již připomenutých patřila instituce prezidenta, systém několika politických stran, obsazení funkce předsedy vlády podle výsledku voleb a podobně. Za změněných okolností poměru třídních sil ve státě ztratily, jak jsme uvedli na příkladu parlamentu, svůj původní charakter nástrojů potlačování vůle dělnické třídy. V národní a demokratické revoluci ztratily tento svůj charakter a získaly charakter institucí uskutečňujících vůli lidu. Kombinace využití tradičních institucí demokracie i nových forem — národních výborů jako státních forem diktatury lidu pod vedením dělnické třídy — spolu s neustálým rozšiřováním a upevňování demokratických práv lidu vytvářelo jednotu mas a vedení při plnění politické linie ve vládním programu.

Obhajoba této linie nebyla bez problémů také proto, že ji musela Komunistická strana Československa probojovat také proti sektářským názorům uvnitř strany, jejichž prosazení by umožnilo reakci postavit se do opozice, i proti revizionistickým názorům, které žádaly splynutí strany s Národní frontou. To by ovšem vedlo ke ztrátě politické samostatnosti stejně jako organizační samostatnosti a odsuzovalo by dělnickou třídu k živelné cestě k socialismu, ke ztrátě vedoucí úlohy v revoluci, ke ztrátě revoluční perspektivy.

Pro udržení vedoucí úlohy dělnické třídy v revolučním procesu byla velmi důležitá ta okolnost, že byl uzákoněn revoluční právní řád, takže boj kterékoliv síly proti revolučním vymoženostem byl postaven mimo zákon. Demokracie stále více přestávala být heslem a stávala se skutečností. Lidové masy se mohly přesvědčit, že socialismus je vyšším stadiem demokracie a že tudíž demokracie není v rozporu se socialismem. V konkrétních podmínkách Československé republiky to byla skutečnost o to významnější, že v lidových masách nebyly v této fázi ještě zcela vykořeněny vzpomínané již reformistické iluze. Byly tudíž tímto způsobem vychovávány k nové státnosti, státnosti zbavené iluzí o nadtřídním charakteru buržoazního státu.

Výrazem vedoucí role dělnické třídy v revoluci byl podíl dělnické třídy na kontrole nejdůležitějších článků národního hospodářství. Výchozím bodem k tomu byly již národní správy uvalené na majetek Němců a Maďarů, zrádců a kolaborantů. Dalekosáhlý vliv na změny v poměru třídních sil však mělo hlavně znárodnění. Vítězství dělnické třídy v boji o znárodnění klíčového průmyslu znamenalo rozhodující průlom do soukromého vlastnictví výrobních prostředků. Dále zúžilo ekonomickou bázi buržoazie a zahájilo revoluční proces odstraňování kapitalistických výrobních vztahů. Všechny ekonomické přeměny vedly jak bezprostředně, tak ve svých důsledcích k posilování moci dělnické třídy, vždyť provedení pozemkové reformy vzalo buržoazii masovou základnu na vesnici, již si vybudovala pozemkovou reformu ve dvacátých letech našeho století. Výsledkem tohoto vývoje na vesnici bylo již zdůrazněné upevnění dělnicko-rolnického svazku.

Důsledkem byla změna třídní tvářnosti vesnice. Vzpomenutá možnost získat půdu vedla nejen k oslabení masové základny buržoazie na vesnici, nýbrž ke vzniku rolnického hnutí. Ono se aktivně podílelo na politickém

zápase. Jako součást národní a demokratické revoluce navázalo, třebaže ve většině případů bezděčně, na zkušenosti třídních zápasů a mohutné aktivity zejména zemědělského proletariátu v letech 1917—1921.[4] Na skutečnost, která, jak jsme uvedli, byla východiskem pro formulování programu národní a demokratické revoluce v r. 1940 Klementem Gottwaldem, však rolnické hnutí navazovalo na vývojově mnohem vyšším stupni, jehož podstatným rozdílem byl fakt, že programově bylo součástí koncepce při řešení agrární otázky v Československé republice, jak byla formulována a prosazována Komunistickou stranou Československa. Novou kvalitu tohoto rolnického hnutí ukazoval vznik rolnických komisí, které ve spolupráci s mocenskými orgány státu a společenskými organizacemi zabezpečovaly v první etapě poválečné pozemkové reformy rychlé rozdílení půdy uchazečům. Podstatnou měrou se podílely na osidlování pohraničí, kde do vzniku lidosprávních orgánů řídily celý proces. Na mnoha místech docházelo k revoluční praxi veřejné konfiskace majetku kolaborantů a zrádců veřejně, na táborech lidu. Není bez zajímavosti, že tyto formy tzv. přímé demokracie byly nejen v tomto období užity právě rolnickým hnutím.

Rozhodující postavení dělnické třídy v revolučním procesu se projevilo i v kulturní revoluci, která proces přerůstání národní a demokratické revoluce v socialistickou nejen provázela, nýbrž v důležitých etapách také urychlovala. Podstatné na jejím obsahu bylo to, že kulturu učinila majetkem všeho lidu, že ji v nejlepším slova smyslu demokratizovala.

Pro každou revoluci podstatně důležitá otázka hegemona zahrnuje v sobě nejen schopnost stanovit správně cíl revoluce, ale také jednotlivé etapy jeho dosažení a správné taktické vedení boje. Jestliže jsme ukázali na to, že zajištěním vedoucí úlohy dělnické třídy podařilo se v prvé etapě dosáhnout splnění základních požadavků, tak jak byly formulovány v Košickém vládním programu, pak další vývoj revoluce vyžadoval, aby na základě těchto úspěchů se programově dosáhlo, při podržení podpory mas, přechodu od revoluce svým charakterem demokratické k revoluci socialistické. Na vývoj revoluce nepůsobily totiž jen výchozí momenty, tak jak byly v programové oblasti zakotvené v Košickém vládním programu, ale postupem času i faktory mezinárodně politické situace. Tak jak se uvolňovala vazba protihitlerovské koalice spojeneckých možností, tak se vytvářely stále větší překážky pro rozvoj obecně revolučního procesu a tak také spoléháním na tuto pomoc zvenčí se měnil postoj buržoazie. Ztráta tempa revoluce hrozila tím, čeho svědky byla západní Evropa, jak se ukázalo na příkladu odstranění komunistů z vlády jak ve Francii, tak Itálii.

Gottwaldovu charakteristiku nutnosti spolupráce s buržoazií i podobu či závislost tohoto spojenectví jsme uvedli výše. Bylo podstatně důležité, nemělo-li dojít k opakování situace po první světové válce, nedovolit buržoazii, aby prosadila chápání první etapy po osvobození jako přechodného revolučního období, po němž nastane „normální“ období, kdy zvýrazněným podílem na moci vrátí vývoj k navázání kontinuity na předmnichov-

---

[4] Podrobně se formami těchto zápasů rolnictva zabývá Jaroslav César v práci *Revoluční hnutí na venkově v českých zemích v letech 1918—1922*, Praha 1971. Dokumenty shromáždil ve 3. svazku edice *Pramenů k ohlasu VŘSR.*

ské poměry. Proto bylo nutné revoluci, která v počáteční fázi plnila funkci jak revoluce národní a demokratické, tak revoluce socialistické, programově rozvíjet na vyšší stupeň. Podstatně důležité bylo, že Komunistická strana Československa jako revoluční strana dělnické třídy se stala vedoucí silou ve společnosti na základě obhajoby nejvlastnějších národních zájmů — národní svobody, státní nezávislosti, demokratického státního systému a demokratických práv proti fašismu a vládě cizí monopolistické buržoazie. To podstatnou měrou nejen předurčilo charakter revoluce, nýbrž i etapy a formy přechodného období od kapitalismu k socialismu. Byla to zkouška teoretické vyspělosti Komunistické strany Československa: šlo o nové, konkrétní řešení vztahu mezi obsahem a formami společenského vývoje směřujícího k socialismu.

O tom, že kalkulace na podporu zvenčí a opadnutí masové podpory revolučních opatření prováděných v první etapě revoluce nevyšla, výmluvně svědčí výsledek parlamentních voleb v květnu 1946. Ani přeskupování a spojování sil v buržoazním táboře nevedlo k tomu, co si od voleb slibovali — zatlačit do pozadí komunistickou stranu, rozmělnit váhu dělnické třídy a za podpory kapitalistických států při eventuálním podržení těch změn, které vycházely z revolučního programu, avšak prospívaly také zájmům buržoazie, dostat republiku zpět na cestu kapitalistického vývoje.

Podpora, jež byla vítězstvím Komunistické strany Československa ve volbách znovu potvrzena, dokazovala nejen správnost prováděné politiky, nýbrž i sílu dělnické třídy, míru podpory jejími spojenci i požadavek rozvíjet revoluční proces dál. Nebyl to proces, kde by bylo možné užít řešení již jinde vyzkoušených. Aby mohla být revoluce rozvíjena na vyšší stupeň, bylo důležité prohlubovat změny v politickém myšlení a zralosti mas, jako předpoklad zmenšování velikosti politických pozic, které zůstaly buržoazii. Jestliže velikost těchto pozic odvisela od stupně ideologické a organizační přípravy dělnické třídy, pak bylo jedině správné rozhodnutí zvýraznit vedoucí úlohu dělnické třídy a pro dosažení další etapy revoluce získat na stranu Komunistické strany Československa většinu národa. To byl výsledek analýzy voleb v r. 1946, to byl závěr navržený Klementem Gottwaldem na jednání ÚV Komunistické strany Československa a jím jako politická linie přijatý.

Prohlubování přeměn v politickém myšlení a zralosti pracujících mas nebyl proces samovolný. Byl podmíněn nejen ideologickým působením Komunistické strany Československa, zejména zvyšováním třídní uvědomělosti dělnické třídy, ale i prohlubováním socialistického chápání demokracie, socialistického vlastenectví a proletářského internacionalismu v lidových masách. Od stupně chápání demokratické uvědomělosti jednotlivými složkami odvisela šíře demokratického či socialistického hnutí mas, zejména pak intenzita boje za prosazování revolučních požadavků. Došlo tak k dialektickému rozporu mezi tím, že Komunistická strana Československa zaměřila své úsilí na získání většiny národa s tím, že v procesu stupňování revoluce a prohlubování lidové demokracie se měnil postupně i charakter široké lidové fronty z původního svazku dělnické třídy s ostatními pracujícími i částí buržoazie postupně toliko ve svazek dělnické třídy, rolníků a inteligence bez účasti buržoazie. Byla z tohoto svazku vylučo-

vána síla, která v období přerůstání revoluce se ukázala jako kontrarevoluční.

I v této fázi revoluce byly formy i tempo určovány dialektickým vztahem mezi uskutečňováním demokratických a socialistických přeměn ve společenské i ekonomické základně a prohlubováním a změnou demokratismu v socialistické uvědomění ve vědomí pracujících. Je to možné velmi výrazně pozorovat právě v období přerůstání revoluce z jednoho stadia do druhého. Pro vedoucí úlohu dělnické třídy bylo podstatně důležité v čele s Komunistickou stranou Československa dále revoluci rozvíjet a udržovat si v ní iniciativu. Tvořivé uplatnění marxismu-leninismu se markantně projevilo v pochopení vztahu mezi otázkou moci dělnické třídy a politickým a hospodářským upevňováním lidově demokratického zřízení, skrývajícím v sobě od počátku možnosti socialistické perspektivy. Hegemonii dělnické třídy upevňovalo právě komplexní řešení všech otázek revoluce.

Nesmírně důležité, v této pro další postup revoluce velmi závažné fázi, bylo, že vedení Komunistické strany Československa usilovalo o tvořivou politiku i poté, kdy byly splněny hlavní úkoly Košického vládního programu a kdy šlo o to hledat cestu dalšího socialistického vývoje v zemi. Limitujícím faktorem byla skutečnost, že pozitivní rozpracování perspektiv Československa bylo ohraničeno probíhající národně demokratickou etapou revoluce. Ke vzrůstu napětí ve vnitropolitické situaci vedla skutečnost, že model socialistické etapy nebyl rozpracován. Po zvládnutí počáteční fáze revoluce zhruba na počátku r. 1946 se začalo ukazovat, že stav vnitropolitické situace, přesněji řečeno její podoba, je společným východiskem k politice, která začala být navzájem velmi rozporná.

Počátkem r. 1946 začala objektivně existovat otázka perspektiv dalšího vývoje Československa. Působily sice dále konstanty, na nichž byl budován Košický vládní program. Pozitivně se projevil vliv dynamizujících prvků politického vývoje. Jestliže přijetí Košického vládního programu bylo determinováno poměrem sil, který vyjadřoval souhrn vnitřních i vnějších politicko mocenských poměrů, pak boj o znárodnění ukázal, že další vývoj revoluce v určující míře bude záviset na vývoji politicko mocenských faktorů. O to větší role nabývala vedoucí úloha dělnické třídy, jejímž projevem v této fázi revoluce byla iniciativa, dokazovaná při budování osvobozeného státu. Nebyl to však již jen výraz poučení mas na vlastních zkušenostech s politikou pravicových stran, jak jsme připomněli v souvislosti se samou koncepcí národní a demokratické revoluce, nýbrž iniciativa programově podněcovaná a ovlivňovaná Komunistickou stranou Československa.

Československá republika se nacházela v historicky velmi významné situaci. Zvolila program rozvíjení revoluce v podmínkách první a v r. 1946 vlastně jediné průmyslově vyspělé země s hlubokými demokratickými tradicemi, které se nepodařilo do r. 1938 odbourat ani fašismu chtivé části buržoazie, v zemi, kde hlavním nositelem politického vývoje v rámci širokého svazku Národní fronty byla spojená síla dělnické třídy, reprezentovaná spoluprací Komunistické strany Československa a Československé sociální demokracie. Byla to víc než možnost, byla to přímo zavazující příležitost dát světu příklad socialistického řešení rozporů sociálně i eko-

nomicky vyvinuté společnosti, řešení demokratičtějšího a lepšího, než mohl dát kapitalistický stát.

Připomněli jsme již význam znárodnění, přesněji boje o znárodnění, jako dynamizujícího prvku rozvoje revoluce. Znárodnění se v nové situaci ukazovalo jako příklad jednoty národních, demokratických a socialistických cílů, když jsme již uvedli, že národní úkoly revoluce byly současně jejími demokratickými úkoly, jsoucími plně v souladu se socialistickými zájmy dělnické třídy. Znárodnění upevňovalo národní a státní nezávislost republiky na zahraničních monopolech, protože likvidovalo pozice protinárodní jak zrádné domácí, tak cizí velkoburžoazie. Znárodněním se také vytvořily rozhodující podmínky k vytváření socialistických základů národního hospodářství. Socialistickému vývoji v zemi napomáhalo i provedení pozemkové reformy, třebaže posilovala pozici malovýroby v oblasti ekonomické, v oblasti politické oslabovala však pozici buržoazie upevněním dělnicko rolnického svazku. Tím zvýrazňovala hegemonii dělnické třídy v revoluci a přispívala k socialistickému vývoji v zemi. Vývoj revoluce prokázal, že ani v podmínkách ekonomicky a sociálně rozvinuté země se nedostávají do rozporu zájmy demokracie a socialismu. Zásluhou tvořivé politiky komunistů byla prokázána možnost budovat socialismus v těchto dosud neověřených podmínkách. Z hlediska zájmů dělnické třídy v daných podmínkách se ukázala národně demokratická revoluce jako nejspolehlivější a nejvýhodnější forma přístupu k revoluci socialistické. Politika široké Národní fronty jako forma realizace této revoluce zapojila do procesu uskutečňování revolučních přeměn drtivou většinu lidu. Nešlo však o potvrzení sociálně demokratických představ o harmonickém, bezkonfliktním vývoji. Třídní boj pokračoval i uvnitř Národní fronty, jak dokázaly zápasy proti snaze zbrzdit a nakonec zcela sabotovat plnění úkolů revoluce proti pokusům rozbíjet jednotu lidu. Třídní boj nebyl tedy retardujícím prvkem, naopak urychloval proces revoluce, protože umožňoval dělnické třídě řešit úkoly v široké národní jednotě při současném odhalování těch sil, které chtěli revoluční proces zmařit.

Klíčový význam měla skutečnost, že Národní fronta ani v této fázi nebyla chápána jen jako koalice politických stran či dokonce jen jejich vedení. Byla programově budována a zásluhou komunistů upevňována jako třídní svazek pracujícího lidu města a venkova. Boj Národní fronty byl bojem nejen za zájmy dělnické třídy, nýbrž i zájmy drobných rolníků a vůbec všech pracujících vrstev ve státě. Proto byla věnována taková pozornost výstavbě masových organizací, jež se měly stát obranou proti nebezpečí, že by reakční síly chtěly spolupráci v rámci Národní fronty znemožnit.

Otázkou podstatného významu se stala obhajoba strategické a taktické linie postupného rozvíjení revoluce od národně demokratické k revoluci socialistické. Hlavním úkolem se stalo zajištění jejího revolučního obsahu a konkrétního stanovení, jak tuto linii provádět v podmínkách strukturálních přeměn, jak jsme jich svědky v prvé fázi revoluce. Jevila se historická nutnost využít pozitivních zkušeností, které byly kladně hodnoceny na VIII. sjezdu Komunistické strany Československa konaném v březnu 1946. Hlavní síla revoluce spočívala v tom, že byla dílem revoluční iniciativy nejširších mas, o tuto revoluční iniciativu KSČ nejen opírala svou

politiku, ale vytvářela pro ni podmínky a dávala jí směr. Na nutnost této iniciativy vedoucí představitelé komunistické strany upozorňovali a vysoce ji vyzvedávali, jako Klement Gottwald na shromáždění v Brně.[5] Zdůrazňovala se potřeba získání vlády využít a své vlastní věci si sami spravovat.

Proměnu situace v táboře buržoazních politických stran bylo možno pozorovat při přípravě voleb, z nichž mělo vyjít nové rozložení politických pozic ve státě. Před volbami považovaly tyto strany za nutné akcentovat, třebaže rozdílným způsobem, přece jen společný opoziční postoj k výsledkům národní a demokratické revoluce. Někdy v náznacích, leckde však otevřeně dávaly najevo, že je potřeba program i výsledky revidovat. Komunisté ve své předvolební agitaci naopak vycházeli z toho, že je potřeba tyto výsledky nejen upevnit, ale dále rozvíjet. Zatímco pravicové síly hledaly cesty k narušení jednoty různých vrstev lidu, komunisté usilovali o její upevnění. Předvolební zápas ukázal, přesuny ve třech stranách doprava to výrazně naznačovaly, že bude potřeba o jednotu demokratických pokrokových sil svést další zápas.

Na nebezpečí oslabení vedoucí úlohy dělnické třídy dané právě intrikami pravicových sil reagovalo zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa v prosinci 1947. Zdůraznilo nutnost boje za jednotu národa a Národní fronty. Na zasedání byl konstatován odpor lidových mas proti partajnickým půtkám, odpor k pokusům o návrat k předmnichovským politickým poměrům. Komunistická strana vycházela těmto zájmům lidových mas vstříc tím, že stála na stráži jednoty Národní fronty. Za hlavní cíl bylo stanoveno podporovat levé, demokratické a pokrokové živly v rozkolnických stranách, aby bylo zmařeno nebezpečí, že reakční síly činnost těchto stran ovládnou. Cílem bylo postavit tyto strany pod tlak jejich vlastního pokrokového členstva.[6]

Rozvoj revoluce měl být zajištěn konkrétní prací, pozitivní činností. Proti opoziční linii buržoazních pravicových stran jako výraz iniciativy vyzvala Komunistická strana Československa ostatní strany v období těsně před volbami, aby byl vypracován dvouletý plán obnovy národního hospodářství. Nejen to. Ve volebním prohlášení byly obsaženy i zásady pro vypracování ústavy, pro decentralizaci státní správy, pro její odbyrokratizování a zlevnění i pro ústavní řešení vztahu Čechů a Slováků. Tento podnět předznamenal vítězství komunistické strany ve volbách, splynul v jedno s aktivitou lidových mas, jak ji vyjádřili svým souhlasem s výsledky národní a demokratické revoluce delegáti I. všeodborového sjezdu.[7]

Výsledky voleb potvrdily správnost zvolené cesty, ukázaly skutečné rozvržení sil a dovolily formulovat další program rozvoje revoluce. Ústřední výbor Komunistické strany Československa zhodnotil situaci na svém zasedání 30. května 1946 a stanovil, aby nový vládní program se stal mezi lidem stejně populární, aby jej považoval za svůj jako Košický vládní program. Zároveň se usnesl, a tak ukazoval další rozšíření rámce revoluce

---

[5] Projev na shromáždění v Brně, viz Kl. Gottwald, *Spisy XII*, 63.

[6] Podrobnou argumentaci viz Gottwald, *tamtéž*, 227.

[7] První odborový sjezd se sešel ve dnech 19.—22. dubna 1946 a prokázal správnost orientace rozvíjet revoluci na základě podpory širokých mas. Jednotné odbory se staly nejen v této situaci, ale i později významnou silou, která socialistickému vývoji napomáhala.

a zhutnění jejího obsahu, vést zápas tak, aby v příštích volbách získala komunistická strana většinu národa na svou stranu.

Budovatelský program vlády, v jejímž čele stanul Gottwald, stanovil, že stát se bude dále vyvíjet směrem, který započal národní a demokratickou revoluci.[8] Kolem programu vytvořeného Komunistickou stranou Československa, protože byl přijatelný pro široké vrstvy obyvatelstva, se seskupily různorodé sociální a politické síly. Šíře Národní fronty byla zachována, bylo udrženo pozitivní východisko rozvíjení revoluce. Změnily se však vnitřní vztahy v Národní frontě — pravice se posunula ještě více doprava. Program přeměn se těšil podpoře lidových mas, protože odpovídal jejich zájmům, stála za ním Národní fronta. Řídícím prvkem se stala spolupráce komunistů se sociální demokracií. Politické základy dvouletého plánu dávaly možnost sjednotit v úsilí o realizaci nejširší různorodé vrstvy společnosti. Komunisté akcentovali úsilí provádět politiku revoluční, socialistickou, odpovídající nejen podmínkám, ale také zájmům nejširších vrstev lidu.

Realizace Košického vládního programu, přesuny v táboře buržoazie a volby vytvořily situaci, jež vyžadovala nového rozpracování cesty k socialismu. Ideologie Komunistické strany Československa byla po volbách obohacena o část, kde programová představa, že v příštích volbách většina voličů ocení tvořivou politiku strany a dá ji větší mandát než ve volbách právě skončených, znamenala důležitý prvek. Komunisté se orientovali na získání absolutní většiny. V lednu 1947 bylo vytvořeno heslo Za většinu národa, které posuzovalo další rozvoj revoluce do roviny řešení problému mocensko politického.

Rostoucí útoky ukazovaly, že z viny pravicových stran se rozpory v Národní frontě zostřovaly. Pokračoval proces započatý před volbami: sbližování buržoazních stran v boji proti vládní politice. O každé opatření k upevnění a rozšíření moci dělnické třídy se muselo urputně bojovat. Zároveň se začal projevovat pozitivní vliv taktiky zvolené Komunistickou stranou Československa: zostřování rozporů v Národní frontě vedlo k nesouladu mezi vedením a členstvem v buržoazních stranách. Objevovala se i levá úchylka v názorech o zbytečnosti Národní fronty, projevila se i nedůvěra ve správnost cesty k socialismu. Docela přirozeně se ozvaly požadavky ostřejšího postupu proti reakci.

Plénum ÚV Komunistické strany Československa správně ukázalo, že klíč k řešení situace, podmínka pro úspěšné rozvíjení revoluce je v rozšíření pozic komunistické strany ve státě tak, aby reakce na těch místech vlivu, která ji zbyla jak v parlamentě tak ve vládě, nemohla ohrožovat nastoupený vývoj země. Vyžadovalo to další upevnění Národní fronty jako politického základu lidové demokracie, vyžadovalo to další posílení pozic dělnické třídy ve svazku s pracujícími vrstvami ve státě. Znamenalo to další upevnění vedoucí úlohy dělnické třídy v revolučním procesu.

Boj za získání většiny národa se ukázal jako vhodná taktika k řešení komplikací, které z obstrukční činnosti buržoazních stran pro vývoj revoluce hrozily. Taktika boje za získání většiny národa se ukázala jako jedna

---

[8] Návrh parlamentem pak schváleného Budovatelského programu Gottwaldovy vlády viz *Spisy XIII*, Praha 1957, 95—119.

z forem vyřešení otázky politické moci při nastoupení cesty revolučního využití parlamentu v etapě přerůstání revoluce demokratické v socialistickou. Pro dělnickou třídu se to ukázalo jako cesta nejvýhodnější, třebaže ne jediná. Komunistická strana Československa nemusela provádět politiku dělnické třídy cestou bloků a dohod s maloburžoazními stranami. K tomu, aby mohlo být toto heslo vyhlášeno, bylo potřeba vytvořit podmínky. Ty, jak zhodnotil VIII. sjezd Komunistické strany Československa, byly vytvořeny důsledným prováděním proletářské linie v demokratické revoluci. Tato skutečnost zpětně dokazovala, že taktika boje za většinu národa je taktikou revoluční. Urychlovala proces dalšího posilování pozic komunistů mezi dělníky a tím upevňovala a rozšiřovala vedoucí postavení dělnické třídy mezi neproletářskými vrstvami. Nastala však kvalitativně nová fáze, proti prvé fázi revoluce. Na rozdíl od fáze protifašistického odboje, kdy s ohledem na účast části buržoazie na protifašistickém odboji, bylo třeba, aby se lidové masy na vlastní zkušenosti přesvědčily o podobě politiky zrádné buržoazie, nastala v této fázi situace jiná. Nebylo možné vyčkávat, až se masy přesvědčí o správnosti politiky komunistické strany, nýbrž bylo třeba přesvědčovat je v boji, tyto boje organizovat a v nich podlamovat ekonomické i politické pozice buržoazie. Výsledek — docílení většiny národa — nesloužil ničemu menšímu, než k přeměně lidové demokracie ve formu diktatury proletariátu, k vyřešení těch základních otázek, které stojí před socialistickou revolucí. V této revoluční podobě neměl boj za většinu národa nic společného s pověstným sociálně demokratickým požadavkem 51 %.

Byla to cesta ostrého třídního boje mezi buržoazií a proletariátem, jehož vyvrcholením bylo nastolení diktatury proletariátu. Byla to cesta třídního boje za zvláštních okolností existence lidově demokratického řádu v období přerůstání revoluce.

Pevnost vedoucí úlohy dělnické třídy v revoluci byla vystavena zkoušce v souvislosti s pokusem pravicových sil o získání ztracených pozic. Když se na podzim 1947 významná část vůdčích představitelů pravicové Demokratické strany zapletla do protistátní činnosti, došlo k projevům skutečné přímé demokracie. Silná pozice Demokratické strany jako jediné nekomunistické strany na Slovensku mohla být otřesena jen silou lidového hnutí. A tak požadavek reorganizace Sboru pověřenců, v němž měla dosud Demokratická strana většinu, vyšel z celoslovenského sjezdu závodních rad, politickou silou se staly početné demonstrace účastníků odboje, ukázala se nesmírně cenná kvalita Národní fronty, jako skutečně širokého třídního svazku, nikoliv koalice politických stran. Jednohodinová gen. stávka donutila kapitulovat zpupné reakční síly. Správnost tvořivé politiky komunistické strany byla ověřena nejen v této první zkoušce, nýbrž ve všech zkouškách, na něž právě období před únorem 1948 bylo bohaté. Dosavadní období spolupráce a boje mezi Komunistickou stranou Československa a buržoazními stranami se změnilo jenom v období boje. Klement Gottwald zdůraznil nutnost semknout kolem komunistické strany co nejširší levicové pokrokové síly. Žádal vymýtit z řad Národní fronty všechny rozvratníky a učinit z Národní fronty skutečný svazek dělníků, rolníků, živnostníků a inteligence. Za hlavní úkol označil podlomení základny reakce v pravicových stranách, mobilizací pokrokových sil v těchto stranách.

Další hlavní úkol spatřoval v tom — vrátit Národní frontě charakter stanovený už v Košickém vládním programu: aby se neopírala jen o politické strany, ale o všechny celonárodní organizace, zejména odbory, Jednotný svaz českých zemědělců, Svaz české mládeže, družstva apod. Cílem bylo obrození Národní fronty také tím, že bude ukazována skutečná tvář reakce, jak se to podařilo v případě milionářské dávky.[9]

Reakce pozorující neustálé zužování politického manévrovacího prostoru, snažila se vsadit v souvislosti s počátkem tzv. studené války na pomoc zvenčí. V bouřlivém období před únorem 1948 i v průběhu samotných únorových událostí se ukázalo, že podcenila sílu protivníka, že mechanicky posuzovala situaci podle příkladu let 1918—1920 či podle jiných zemí.

Program revoluce rozvíjený i v další fázi především na bázi upevňování vedoucí úlohy dělnické třídy a masové podpory politiky Komunistické strany Československa slavil v únoru 1948 triumfy. Mohutná síla lidových mas v čele s dělnickou třídou mistrně využívaná vedením Komunistické strany Československa přispěla k rozdrcení reakce, která si nemohla troufnout za únorových událostí svolat ani jedno veřejné shromáždění. Program budování socialistické společnosti bez omezení silami reakce mohl začít být realizován.

Únor 1948 ukázal jako historicky správné, že Komunistická strana Československa jako vedoucí síla národně osvobozeneckého boje a Národní fronty přistupovala k uskutečnění revolučních změn v zemi cestou národní a demokratické revoluce. Ekonomicky se situace zdála zralá pro provedení socialistické revoluce, Klement Gottwald na základě analýzy politické situace volil však raději cestu revoluce národní a demokratické. Skutečnost, že Komunistická strana Československa se stala vedoucí silou společnosti na základě obhajoby nejvlastnějších národních zájmů, národní svobody, státní nezávislosti, demokratického státního zřízení, předurčila již charakter revoluce. Určila jak její etapy tak formy přechodného období od kapitalismu k socialismu. Vedoucí úloha komunistické strany jako organizovaného předvoje dělnické třídy se projevila jako zákonitost ještě předtím, než byla nastolena diktatura proletariátu, což se stalo pod tlakem faktického vývoje, který přivedl ke krachu buržoazní ideologie a teorie, v nichž si buržoazie nárokovala vedoucí postavení. Komunistická strana Československa byla tím postavena před zkoušku své teoretické vyspělosti. Šlo o skloubení objektivních podmínek s programovým působením subjektivního činitele revolučního procesu. Šlo o nové, konkrétní řešení vztahu mezi obsahem a formami společenského vývoje směřujícího k socialismu.

Sledovali jsme v celé studii funkci a uplatňování vedoucí úlohy dělnické třídy v revolučním procesu. Je potřeba zdůraznit, že ani vedoucí úloha dělnické třídy, ani účast komunistické strany ve vládě Národní fronty neznamenaly jen dosažení stejných pozic, jaké měla buržoazie, bylo to

---

[9] Vážnou situací a narůstající krizí se zabývalo listopadové zasedání ÚV Komunistické strany Československa, na němž hlavní referát přednesl Klement Gottwald. Výtah z něho je uveřejněn v *Klement Gottwald, 1946—1948*, Praha 1949, sv. I, 266 až 282.

předznamenání nové kvality politického vývoje, představovalo to zárodky nové, vyšší etapy vývoje. Tvořivé uplatnění marxismu leninismu Komunistickou stranou Československa se projevilo markantně v pochopení dialektiky konkrétního vývoje lidové demokracie, v pochopení vztahu mezi otázkou moci dělnické třídy a politickým i hospodářským upevňováním lidově demokratického zřízení, které v sobě od začátku skrývalo socialistické perspektivy.

K upevňování hegemonie dělnické třídy a vedoucí úlohy Komunistické strany Československa vedlo komplexní řešení všech otázek revoluce, které zaručovalo komunistické straně spojení s nejširšími masami pracujících. Vedoucí úloha komunistické strany v důsledku jejího pevného spojení s pracujícími, využitím všech možností, které poskytovala lidová demokracie, vedla k tomu, že rozhodující otázka revoluce — otázka moci mohla být řešena za úplné izolace buržoazie v únoru 1948, bez hlubokého zásahu do státní struktury, ba právě naopak při plném rozvinutí jeho lidového demokratismu na půdě Národní fronty a pokojnou cestou, v souladu s Leninovým závěrem, že podmínkou toho, aby možnosti pokojné cesty převzetí politické moci proletariátem se staly skutečností, je vybojování takové převahy pokrokových sil v zemi, kdy odpor buržoazie nemá masovou základnu. I v Československu se potvrdilo, že proletariát může dobýt politické moci, když reakční elementy se dostanou do izolace nejen na půdě parlamentu, ale v celé zemi.

Celkový postup Komunistické strany Československa v národní a demokratické revoluci byl tvořivým uplatněním myšlenek V. I. Lenina o hegemonii proletariátu v buržoazně demokratické revoluci a o možnosti jejího přerůstání v revoluci socialistickou. Vpravdě tvůrčím způsobem potvrdil Leninovu myšlenku, že boj za demokracii neoddaluje, nýbrž přibližuje boj za socialismus.[10]

ДИНАМИКА ОБЩЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ В ЧСР ДО ФЕВРАЛЯ 1948 Г. И ЕЕ ГЛАВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ

Статья занимается некоторыми проблемами политического развития в Чехословацкой республике до февраля 1948 г. Она рассматривает прежде всего роль, которую играл рабочий класс под руководством Коммунистической партии в Чехословакии. При развертывании массового движения за осуществление целей, предусмотренных Кошицкой правительственной программой. Она показывает, как опыт и политические уроки из национально-освободительной борьбы стали исходным пунктом новой концепции политической жизни, исходящей из широкого союза, создавшегося в борьбе против фашизма. Она исследует, как отдельные политические партии в период до февраля 1948 г. отличались своим отношением к выполнению обязательств, взятых на себя в связи с Кошицкой правительственной программой. Она обращает внимание на способ, каким в новой политической обстановке были использованы традиционные институты политической жизни для развития борьбы за новую, действительно народную демократию. Она показывает, какие не только политические, но и социальные факты предупредили характер революции, которая развивалась как национальная и демократическая; она рассматривает отдельные этапы и формы переходного периода от капитализма к социализму. Статья подчёркивает руководящую роль рабочего класса в этих переменах. На основании анализа фактов она приходит к вы-

[10] V. I. Lenin, *Spisy 9*, 105—106.

воду, что программно веденная борьба была практическим применением тезиса Ленина о гегемонии пролетариата в буржуазно-демократической революции и тезиса, что борьба за демократию приближает борьбу за социализм. К укреплению гегемонии рабочего класса во главе с КПЧ привело комплексное решение всех вопросов революции, которое обеспечивало связь с самыми широкими массами рабочих. Таким образом стало возможным решение основного вопроса каждой революции — вопроса власти при полной изоляции буржуазии, путем использования всех возможностей, предоставляемых народной демократией, без глубокого вмешательства в государственную структуру. Полное развитие принципов народной демократии так, как они были выражены в существовании Национального фронта в соответствии с выводом Ленина, что мирный путь принятия политической власти пролетариатом возможен только при таком перевесе прогрессивных сил в стране, когда сопротивление буржуазии не имеет массовой базы.